

OISRÍ

[Anton Chekhov](#), gearrscéalaí agus drámadóir mórchlú de chuid na Rúise, a scríobh ‘Oisrí’. Sa bhliain 1939, sa chnuasach Anton tSechobh, Gearrscéalta, Cuid 1, a foilsíodh an t-aistriúchán Gaeilge seo thíos le [Maighréad Nic Mhaicín](#). Tá caighdeánú áirithe déanta ar an téacs.

OISRÍ

Go fóill féin tá cuimhne glinn go leor agam ar iomlán dár tharla dom, an tráthnóna fliuch fómhair úd a bhí mé féin agus m’athair inár seasamh i gceann de príomhshráideanna Mhoscó, agus mé ag mothachtáil go raibh tinneas aisteach éigin ag breith orm de réir a chéile agus do mo chloí. Níor mhothaigh mé pian ar bith, ach bhí na cosa ag lúbadh fúm, bhí an chaint ag greamú den scornach agam agus mo cheann ag titim ar mo ghualainn go fann. Chonacthas dom go raibh mé ag gabháil a thitim i laige ar an tsráid.

Dá dtabharfaí chun an ospidéal mé san am sin, is cinnte gurb é an focal *Fames* a scríobhfadh an dochtúir os mo chionn – agus sin galar nach mbíonn trácht air sna leabharthaí leighis.

Bhí m’athair ina sheasamh ar an tsráid ag mo thaobh, cóta éadrom smolchaite air agus bairéad cniotáilte a raibh giota den líneáil crochta amach as. Bhí galóisí móra troma ar a chosa. An fear bocht, bhí eagla air go bhfeicfeadh na daoine nach raibh bróga ar bith air, agus bhí lorgain seanbhuataisí aige fá mheallta a chos.

An grá a bhí agam don fhear bocht maolintineach, bhí sé ag méadú de réir mar a bhí cuma bhratógach cháidheach ag teacht ar a chóta éadrom – cóta a bhí galánta go leor, lá den tsaol. Bhí cúig mhí caite ó tháinig sé chun na príomhchathrach den chéad uair a dh’iarraidh obair chléirigh. Shiúil sé an chathair le cúig mhí ag iarraidh oibre agus ba é seo an chéad lá riamh a fuair sé uchtach a ghabháil amach ar an tsráid a dh’iarraidh na déirce.

Bhí teach mór ard trí urlár ansin os ár gcoinne bhí clár gorm os cionn an dorais agus an focal ‘proinnteach’ i gcló ar an chlár. Bhí an ceann ag titim siar ar an ghualainn agam agus níor tháinig liom gan a bheith ag amharc suas ar fhuinneoga solasta an tí ósta. Bhí scáileanna daoine le feiceáil taobh istigh ann, agus dhá oleograf* agus lampaí ar thaobh na láimhe deise den orcestrion.* Ag amharc isteach dom trí cheann de na fuinneoga, chonaic mé leadhbóg gheal éigin. Bhí sí ansin gan bogadh aisti, agus a cruth cearnógach le feiceáil go soiléir idir mé agus an balla dúdhonn a bhí ar a cúl. Nuair a d’fhéach mé le hamharc níba ghéire ar an rud geal, chonaic mé gur cárta fógraíochta a bhí ann agus focal clóbhuailte air, ach ní raibh dul agam a dhéanamh amach cad é an focal é.

Mhair mé leathuair an chloig ag stánadh ar an fhógra sin. Bhí a ghile ag tarraingt mo shúl air agus bhí m’intinn mar a bheadh sí faoi dhraíocht aige. D’fhéach mé lena léamh, ach sháraigh orm. Sa deireadh bhí an tinneas aisteach úd ag tabhairt a bhail féin orm.

Dar liom gur mhéadaigh ar thormán na sráide go raibh sé ina thoirneach. Bhí míle boladh á mothachtáil agam agus bhí soilse an tí ósta agus lampaí na sráideanna mar a bheadh splancacha soilse ann, dar liom. Tháinig géarú mínádúrtha ar na cúig chéadfa agam agus bhí mé ag feiceáil nithe nár léir dom roimhe sin ar chor ar bith.

‘Oisrí’ – ba é sin an focal a bhí ar an chárta – focal saoihiúil! Bhí mé ar an tsaol le hocht mbliana agus trí mhí agus char chuala mé an focal riamh. Cad é ba chiall dó? Arbh é sloinne fhear an tí é? Níorbh é, nó chan ar na ballaí taobh istigh a bíos a leithéid sin, ach taobh amuigh de na doirse.

OISRÍ

“A athair, cad é an rud ‘oisrí?’” arsa mise agus piachán ionam agus mé ag iarraidh m’aghaidh a thabhairt ar m’athair.

Níor chuala sé mé. Bhí sé ag coimhead na ndaoine a bhí ag gabháil thart. Bhí a fhios agam gur mhaith leis labhairt leo, ach bhí an focal uafásach ina luí go trom ar a theanga agus ní thioctadh leis a ligean amach ar a bhéal. Chuaigh sé i ndiaidh duine amháin agus chuir a lámh ar a mhuinghille, ach nuair a thiontaigh an fear thart, ní raibh focal as m’athair bocht ach “Gabh mo leithscéal” agus dhruid sé siar fá chotadh agus fá chearthaí.

“A athair, cad é is ciall don fhocal ‘oisrí?’” arsa mé féin arís.

“Cineál d’ainmhí atá ann. Bíonn sé ina chónaí san fharraige.”

Agus i bhfaiteadh an súl, chuaigh agam an t-ainmhí rúndiamhrach seo a shamhlú i m’intinn féin. Rud éigin idir a bheith ina iasc agus ina chrúbóg a bhí ann, dar liom. Agus ó tharla gurbh ainmhí mara é, ghnítí rudaí maithe de – sú breá te agus piobar agus duilleoga labhrais ann, nó brat blasta agus fínéagar agus cabáiste ann. Samhlaíodh dom go bhfaca mé an t-ainmhí á thabhairt go gasta ón mhargadh agus á ghlanadh go gasta agus á chur sa phota go gasta, nó bhí ocras ar achan duine – ocras millteanach nach ligfeadh do neach ar bith foighid a dhéanamh. Mhothaigh mé boladh éisc rósta agus sú gliomach ó chisteannach an tí ósta.

Thosaigh an boladh a chur cigilte i mo theanga agus i mo ghaosán agus mhothaigh mé é ag líonadh mo choirp uilig. Bhí an boladh ag teacht ón teach ósta agus ó m’athair agus ón chárta geal – boladh chomh láidir sin go ndeachaigh mé a chognadh. Chogain mé agus shlog mé mar a bheadh giota den bheathach aisteach seo na mara istigh i mo bhéal dáiríribh.

Thosaigh mo chosa a lúbadh fúm ar mhéad agus a bhí d’aoibhneas orm; agus, ar eagla go dtitfinn, bheir mé greim sciatháin ar m’athair agus lig mé mo thaca lena chóta éadrom fliuch. Bhí m’athair ar crith agus é á chrapadh féin go beag. Bhí sé fuar...

“A athair, an feoil iad nó an dtig a n-ithe lá bhigil?” arsa mise.

“Itear iad agus iad beo,” ar seisean. Bíonn siad istigh i mblaoscanna, dálda na dtoirtísí, ach go mbíonn an bhlaosc ina dhá leath.”

Stad an boladh meallacach i dtobainne de chur cigilte i mo ghaosán agus d’imigh an aisling ar ceal. Thuig mé na gnoithe uilig anois!

“Chomh cáidheach leis!” arsa mise. “Chomh míofair leis!” Agus ba sin an chiall a bhí le ‘oisrí’! Samhlaíodh dom gur macasamhail froig a bhí san oisre agus í ina suí sa bhlaosc agus ag amharc amach de shúile móra loinnireacha agus ag oibriú a cuid giall samhnasach. Agus chonaic mé an t-iasc seo á thabhairt ón mhargadh sa bhlaosc fána chuid crúb agus súile loinnireacha agus ruball drithleannach...théadh na páistí uilig i bhfolach, chuireadh an cócaire cár uirthi féin le neart samhnaís, bheireadh sí greim crúibe ar an ainmhí, chuireadh ar mhias é agus d’iompraíodh go dtí an proinnseomra é. Bheireadh na daoine fásta greim air agus d’itheadh siad é agus é beo – idir shúile agus chrúba agus uile, agus ghníodh an t-ainmhí sceamlach bheag agus é ag féacháil le greim a bhaint as na liobair acu.

Chuir mé cár orm féin – ach cad chuige ar thosaigh mo chuid fiacla a chognadh? Beathach samhnasach míofair uafásach a bhí ann, ach ina dhiaidh sin bhí mé á ithe agus á alpadh go cíocrach agus eagla mo chroí orm i rith an ama go mothóinn a bhlas nó a bholadh. Samhlaíodh dom gur ith mé é agus tháinig uchtach chugam agus chuaigh mo chroí a bhualadh níba láidre. Bhí deireadh le beathach amháin – bhí mé ag feiceáil shúile geala an dara ceann agus an tríú ceann...D’alp mé iad sin fosta. Sa deireadh d’ith mé an naipcín tábla, an pláta, galóisí m’athar agus an cárta geal...

D’ith mé achan rud dár tháinig os coinne mo shúl, nó chonacthas dom nach raibh an dara dóigh ann leis an tinneas a ruaigeadh. Stáin na hoisrí go scáfar orm lena súile loinnireacha; chuir siad samhnas orm; chuaigh creathán tríom ach, ina dhiaidh sin, ba mhian liom bheith á n-ithe, á n-ithe!

“Tabhair oisrí dom! Tabhair oisrí dom!” a scairt mé agus shín amach mo lámha.

OISRÍ

“Cuidígí linn, a dhaoine uaisle!” Chuala mé i dtobainne glór toll tachta m’athar. “Is náireach liom a bheith á iarraidh ach, a Dhia, ní thig liom an t-ocras a sheasamh níos faide!”

“Tabhair oisrí dom!” arsa mise de scairt, agus mé ag breith greim ar sciortaí m’athar.

“Agus an itheann tusa oisrí? Gasúr chomh beag leatsa?” Chuala mé an gáire ag mo thaobh.

Bhí beirt fhear ina seasamh ansin os mo choinne, hataí síoda orthu agus iad ag amharc orm agus ag gáire.

“Agus an ndeir tú go n-itheann an tachtán seo oisrí? Bhuel, bhuel, tá seo saoihiúil! Cad é an dóigh a n-itheann sé iad?”

Is cuimhin liom lámh láidir de mo tharraingt isteach sa teach ósta geal lasta. Bhí scaifte cruinn fá dtaobh díom i bhfaiteadh na súl agus iad uilig ag amharc go fiosrach orm agus ag gáire. Shuigh mé síos ag tábla agus thosaigh mé a dh’ithe rud éigin a bhí sleamhain, goirt agus dúnbholadh* as. D’ith mé go craosach, gan cognadh agus ní ligfeadh an eagla dom amharc ar an rud a bhí á ithe agam. Chonacthas dom, dá bhfosclainn mo shúile go bhfeicfinn ar an bhomaite na súile loinnireacha, na crúba agus na fiacla géara.

Thosaigh mé a chognadh rud éigin crua. Bhí mé á bhriseadh agus á mheilt le mo char.

“A Dhia! Tá sé ag ithe na mblaosc!” Rinne na daoine uilig gáire. “A amadain, ní itheann aon duine na blaoscanna!”

Ní chuimhin liom a dhath ina dhiaidh sin ach an tart millteanach a bhí orm. Bhí mé i mo luí ar an leaba agus an dó croí agus an blas aisteach a bhí i mo bhéal do mo choinneáil múscailte. Bhí m’athair ag spaisteoireacht tríd an tseomra agus é ag fáscadh a chuid lámh.

“Sílim go bhfuil slaghdán orm,” ar seisean. “Motháim rud éigin aisteach i mo cheann, mar a bheadh meáchan ag teannadh anuas orm. Ach b’fhéidir nach bhfuil a dhath orm, ach amháin nach bhfuair mé aon ghreim le hithe inniu. Ar ndóigh, bhí mé doibránta, amaideach. Chonaic mé na daoine uaisle sin ag tabhairt deich rúbal ar oisrí. D’fhéad mé a ghabháil suas chucu agus rud éigin a iarraidh orthu – ar iasacht. Tá mé cinnte go dtabharfadh siad dom é.”

Le bodhránacht an lae thit mé i mo chodladh, agus rinne mé brionglóid. Chonaic mé, dar liom, an frog ina shuí i mblaosc agus é ag caochadh a shúl. I dtrátha an mheán lae mhúscail an tart mé agus d’amharc mé thart agus mé ag cuartú m’athar. Bhí sé aníos agus síos an seomra ar fad agus é ag fáscadh leis a chuid lámh.

Foclóirín

Oleograf: crómailiteagraf a phriontáiltear i ndathanna ola chun go mbeidh sé cosúil le holapictiúr ceart.

Orcestrion: gléas seinnte ceoil a dhéanann aithris ar uirlisí ceolfhoirne ag seinm in éineacht.

Dúnbholadh: seanbholadh, boladh tais nó múscaínta.

OISRÍ: TEICNÍC AN DÍGHNÁTHAITHE**Cúlra an scéil**

Gearrscéal luath de chuid Chekhov atá in *Oisrí*. Foilsíodh é in 1884, an bhliain inar cáilíodh Chekhov ina dhochtúir leighis. Ógfhear ceithre bliana is fiche d’aois a bhí ann agus an teaghlach go léir ag brath air. D’fhoilsíodh sé dréachtaí gairide grinn ar nuachtáin agus ar thréimhseacháin le hairgead breise a shaothrú agus ní miste a rá nach aon mhórmheas atá ar a lán de na dréachtaí céanna. Mar sin féin, d’admhódh an léirmheastóir is déine go bhfuil seoid nó dhó ina measc; ceann acu is ea *Oisrí*.

Is ag tarraingt ar a thaithí dhochtúra féin agus ar sheanchas a chomhghleacaithe a bhíodh Chekhov i dtús a shaoil scríbhneora. Go deimhin, tá iarracht láidir den ‘staróg’ in *Oisrí* agus ní deacair a shamhlú gur i lúb chuideachta a insíodh an scéal dó, nó go bhfaca sé eachtra a bhí cosúil leis lena shúile cinn féin: athair agus mac ag iarraidh déirce taobh amuigh de bhialann i Moscó agus an bheirt acu lag le hocras. Tá oisrí ar díol sa bhialann agus scairteann an gasúr amach gurb é sin go díreach atá de dhíth air. Tugann ‘na daoine uaisle’ isteach sa bhialann é le go mbeidh spórt acu ag amharc ar thachrán sráide ag líonadh a bhoilg le sliogiasc. Sin agat cnámha an scéil. Má chuimhnítear go raibh plotaí casta, comhtharlúintí agus críocha deasa néata fós i dtreis i bpróslitríocht dheireadh an 19ú hAois, tuigfear cé chomh coscrach is a chaithfeadh an scéilín lom crua seo a bheith ag léitheoirí na linne.

B’airteagal creidimh ag Chekhov nach gnó don scríbhneoir breithiúnas morálta a thabhairt, bolscaireacht a dhéanamh ar son cúis dá uaisle ná dul i muinín an mhaoithneachais le tionchar a imirt ar léitheoirí. Ina dhiaidh sin tá trua don chréatúr daonna ina orlaí trí gach rud a bhreac sé síos ar phár, idir dhrámaí, ghearrscéalta agus iriseoireacht. ‘Más mian libh croí an léitheora a bhogadh,’ a chomhairligh sé do scríbhneoirí óga, ‘bígí fuar thar aon ní eile. Fuacht a aibhsíonn trua an scéil, is é cúlra an phictiúir é.’

Tá fuacht marfach in *Oisrí*. Níl aon trácht ann ar na fadhbanna sóisialta a rinne bacach sráide d’fhear bródúil. I dtéarmaí leighis a chuirtear an cás inár láthair; ‘tinneas’ nó ‘galar’ atá ar ghasúr, dar leis féin. Fágtar faoin léitheoir a áiteamh nach galar ar bith é an t-ocras – nó más galar é, gurbh fhurasta é a leigheas i gcathair ina n-íocann daoine deich rúbal ar shliogiasc.

Féach fosta an claochlú gránna a dhéanann an bhochtaineacht ar an chaidreamh nádúrtha idir an t-athair agus an mac. Tá ‘grá’ ag an ghasúr dá athair ach níl meas ar bith aige ar ‘fhear bocht maolintinneach’ a tháinig go Moscó agus nach bhfuair post. Bíodh is nach ndeirtear glan amach é, tuigeann an mac (agus tá barúil ag an léitheoir) nach bhfuil sé i ndán don athair teacht slán. Údar nach bhfuil chomh healaíonta le Chekhov, d’fhógródh sé i seanaird a chinn go bhfuil sláinte a athar ag dul i ndonas. Is leor le Chekhov líne a chur i mbéal an athar, a mheasann go bhfuil ‘slaghdán’ ag teacht air: ‘Motháim rud éigin aisteach i mo cheann, mar a bheadh méachan ag teannadh anuas orm.’ Níl aon insint sa scéal ar na smaointe cráite a bhí i gceann an athar agus é ag siúl ‘aníos agus síos an seomra’ ar feadh na hoíche fada. Is éifeachtaí go mór é a chur os ár gcomhair ag fáscadh a dhá lámh agus an chuid eile a fhágáil faoi shamhlaíocht an léitheora.

Tá toil chun beatha níos láidre san ógánach ná mar atá san athair. Tá náire sa rud a rinne sé – siamsa a dhéanamh do bhodaigh is do ghaigí Mhoscó – ach líon sé a bholg lena linn. Bhí tuiscint ghlinn ag Chekhov don rud ar a dtugann síceolaithe na linne seo ‘ciontacht an té a tháinig slán’. Béile a bhí ann a d’fhág drochbhlas i mbéal an ghasúir níos faide ná lá amháin.

An díghnáthú

Ach oiread le scéal ar bith de chuid Chekhov, thiocthadh earraíocht a bhaint as *Oisrí* chun a lán gnéithe de cheird na scríbhneoireachta a léiriú. Chuir mé féin suim ann mar eiseamláir den teicníc a dtugtar ‘díghnáthú’ uirthi sa Ghaeilge agus *défamiliarisation* sa Fhraincis. Tá cúpla ciall, ar a laghad, leis an téarma i mbéarláir na n-ealaíon. An chiall atá i dtreis anseo ná rudaí coitianta an ghnáthshaoil a athléiriú nó a chlaochlú ar dhóigh a gcuireann iallach ar an léitheoir (nó ar an lucht féachana i gcás na n-amharcealaíon) iad a bhreathnú go húrnu. D’fhéadfaí a mhaíomh gurb é sin bunchuspóir na healaíne: ábhar iontais a dhéanamh den rud nach dtugtar faoi deara ach ar éigean. Ba é Victor Shklovsky, criticeoir Rúiseach, a cheap an téarma. Mhínigh sé an coincheap san aiste cháiliúil: ‘An Ealaín Mar Theicníc’:¹

Is ionann ‘nós’ a bheith agat agus gníomhú gan mhachnamh, rud ba léir dúinn go léir dá dtiocfadh linn cuimhneamh ar an chéad uair a bhí peann inár nglaic nó ar an chéad uair a labhraíomar i dteanga eachtrannach agus an t-eispéireas sin a chur i gcomparáid leis na rudaí céanna a dhéanamh den deich míliú huair.

Feicimid rud méid áirithe uaireanta agus aithnímid ansin cad é atá ann. Bíonn sé os ár gcomhair agus tá eolas againn air ach ní fheicimid é – agus nuair nach bhfeiceann, ní féidir linn aon ní suntasach a rá ina thaobh. Tá cleasa san ealaín chun éalú ar a leithéid sin d’uath-bhraistint.

Luaigh Shklovsky ‘cleas’ nó dhó a d’aimsigh sé i saothar Lev Tolstoy:

- Cur síos ar rud gan é a ainmniú, sa dóigh is go mbíonn ar an léitheoir a bhraistintí féin a chur le braistintí an údair chun é a aithint.
- An cur síos a bheith bunoscionn le gnáthbhraistintí an duine. Sa ghearrscéal [Kholstomer](#), lig Tolstoy do chapall an scéal a insint de réir a mheoin agus a leagan amach capallach féin.
- Cur síos ar rud amhail is nach bhfacthas riamh cheana é, mar shampla duine nár leag cos i dteach ceoldráma riamh ag cur síos ar an stáitse agus ar an léiriú.

Ní móide gur chuala Chekhov an focal ‘díghnáthú’ riamh; ní go dtí 1917 a scríobh Shklovsky a aiste. Ach is é an díghnáthú a dhéanann scéal cumhachtach de *Oisrí*. Scéal leamh go maith a bheadh ann dá mba rud é gur ith an gasúr oisrí go minic cheana agus go raibh a oiread taithí aige orthu go dtiocfadh leis pictiúr a tharraingt ó chuimhne. Ina ionad sin, déantar rud mistéireach, bagartha den oisre, bia a shéantar ar bhochtáin na Rúise.

Ar chárta geal fógraíochta a nochtar an focal ‘oisre’ chugainn i dtosach. Le dua a éiríonn leis an ghasúr é a léamh; focal anaithnid dó atá ann. Ar chluinstin dó gur san fharraige a chónaíonn oisrí, spreagtar pictiúr ina aigne d’ainmhí atá ‘idir a bheith ina iasc agus ina chrúbóg.’ Ag an pointe seo, is dócha go mbíonn a lán léitheoirí faoi cheist: cad é mar a chuirfeadh siad féin síos ar oisre nó cén íomhá a mhúsclaíonn an focal ina n-aigne féin? Pictiúr taitneamhach atá in aigne an ghasúir go dtí go n-insíonn an t-athair dó go n-itear beo iad, mar oisrí, agus go mbíonn siad istigh i mblaosc amhail toirtísí. Ní díghnáthú go dtí é! Fiú an té is mó a bhfuil dúil aige in oisrí, d’admhódh sé gur gránna an íomhá é. Cé a bheadh ina dhiaidh ar an ghasúr má tagann tromluí súl oscailte air agus é ag smaoineamh ar na neacha samhnasacha seo.

¹ Tá leagan Béarla de le fáil [anseo](#).

OISRÍ

Anuas air sin, tá sórt ‘fiabhras ocrais’ ar an ghasúr a mhéadaíonn ar an uafás: ‘Tháinig géarú mínádúrtha ar na cúig chéadfa agam agus bhí mé ag feiceáil nithe nár léir dom roimhe sin ar chor ar bith.’ Ní hionann an gasúr seo agus muidne ‘nach bhfeiceann a mbíonn os ár gcomhair’. Cuireann oisrí (nó a shamhail féin ar cad is oisrí ann) samhnas ar an ghasúr ach fós féin tá fonn air iad a ithe. Siúd é an comhartha is truacánta agus is scáfaire ar fad ar mhéid a ocrais.

Dar le Shklovsky go bhfuil ról ag friotal an scéil sa díghnáthú chomh maith. Ní ‘caint na ndaoine’ ab fhearr leis, ach preab a bhaint as léitheoirí le friotal neamhghnách a chuirfeadh as a gcleachtadh iad: leaganacha seanda, réimeanna arda agus ísle, gibiris, focail féinchumtha, agus eile. Níl Rúisis agam, agus níl a fhios agam ar chuir Chekhov a ghnáthstíl chruinn ghonta as a riocht mar scáthán ar laige agus ar mhearbhall an ghasúir. Is fíor, áfach, go bhfuil níos mó athrá sa scéal ná mar is gnách le Chekhov, go háirithe ar an fhocal ‘oisre/oisrí’, a luaitear dhá uair déag. Deirtear go gcailleann focal a chiall má deirtear arís is arís eile é, go dtí nach mbíonn fágtha de ach siollaí gan bhrí. Sa chás seo, is focal folamh ‘oisrí’ go dtí go dtéann an gasúr i ngleic leis. Caithfidh sé brí an fhocail *a bhlaiseadh*, ach oiread leis an ghasúr sa dán ‘I gCeann mo Thrí Bliana a Bhí Mé’ le Cathal Ó Searcaigh.

Ach choinnigh mé ag spágáil agus ag splaiseáil agus ag scairtigh le lúcháir:

“Clábar! Clábar! Seo mo chuid clábair!”

Cé nár chiallaigh an focal faic i mo mheabhair go dtí gur mhothaigh mé i mo bhuataisí glugar agus trí gach uile líbín de mo cheirteacha creathanna fuachta na tuisceana.

(*An Bealach 'na Bhaile*: 52)

Chuaigh Shklovsky ag lorg samplaí den díghnáthú i saothar Tolstoy; gheobhadh sé samplaí ar fónamh sa scéal seo faoin ghasúr a bhlaís an bhochtaineacht.